

Τρύφωνος Τσομπάνη Δρ. ΑΠΘ

Ο ΛΑΤΚΑΔΑΣ

“εν λίθοις και μετάλλοις φθευγομένοις”

Φωτογραφία : Π. Μιχαηλίδης

Το σπίτι του Συλλόγου μας
οικία Μπίλλη

Αρχιτεκτονική κληρονομιά

Έκδοση

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ “ΜΥΤΑΘΝΙΑ”

Λαγκαδάς 2009

Ο ΛΑΓΚΑΔΑΣ

“εν λίθοις και μετάλλοις φθευγομένοις”

Αρχιτεκτονική κληρονομιά

Α' Έκδοση
ΔΗΜΟΣ ΛΑΓΚΑΔΑ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ “ΜΥΤΙΛΟΝΙΑ”
Λαγκαδάς 2009

Πρόλογος έκδοσης από τον Δήμαρχο Λαγκαδά	5
Πρόλογος έκδοσης από τον Πρόεδρο Π.Ο. "Μυγδονία"	6
Εισαγωγή	7
Λαϊκή Αρχιτεκτονική - Η κατοικία του Λαγκαδά	9
Υλικά και κτίστες	12
Η Αυλόπορτα	12
Οι σιδεριές των σπιτιών	12
Η Αρχιτεκτονική κληρονομιά του Λαγκαδά	14
Popular architecture	15
Εικόνες από τον Λαγκαδά του χθές και του σήμερα	17

Έκδοση:
ΔΗΜΟΣ ΛΑΓΚΑΔΑ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ
"ΜΥΓΔΟΝΙΑ"

Ν. Παπαγεωργίου 14
57200 Λαγκαδάς
Τηλ : 23940 26007

Λαγκαδάς 2009
Α' Έκδοση

© Τσομπάνης Τρύφων

Κείμενα: Τρύφων Τσομπάνης
Μετάφραση: Γιώργος Πασχαλίδης
Φωτογραφίες: Αρχείο Θ. Παπαδόπουλου
Τρύφωνα Τσομπάνη
Επεξεργασία εικόνων: Κατερίνα Καραγιοβάννη
Τάσος Μαυρομάτης
Παναγιώτης Μιχαηλίδης
Επιμέλεια εντύπου: Παναγιώτης Μιχαηλίδης

Φίλες και φίλοι,

Ο Λαγκαδάς δεν είχε τις δικές του εκδοτικές προσπάθειες, που θα συντηρούν την μνήμη και θα αποτελούν σημείο αναφοράς του πολιτισμού μας.

Έτσι με μεγάλο ενθουσιασμό δεχθήκαμε την πρόταση του Πολιτιστικού Οργανισμού «Μυγδονία» για συνέκδοση του λευκώματος που έχετε στα χέρια σας.

Η αρχιτεκτονική που αποτελεί από μόνη της έναν πολιτιστικό κλάδο, συνδυασμένη με την αισθητική αυτού του λευκώματος, θα προβάλλει και στο μέλλον τον τόπο μας, με την παρουσίαση των παραδοσιακών κτισμάτων αλλά και των λεπτομερειών της προσεγμένης εμφάνισής τους.

Θερμά συγχαρητήρια σ' όλους όσοι δούλεψαν και κατέβαλαν χρόνο και κόπο για τον τόμο αυτό και ευχόμαστε να βρουν μιμητές σε τούτο το έργο τους.

Η πρωτοβουλία αυτή θα αποτελέσει ένα έναυσμα για μια συνέχεια με περισσότερες εκδόσεις, προσφορά στους καλούς μας φίλους και ενθύμιο για όλους τους συνδημότες μας.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΛΑΓΚΑΔΑ
ΜΕΛΟΣ Δ.Σ. ΚΕΔΚΕ

«όλα είναι ίδια αν δεν τ' αγαπάς»

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

“όλα είναι ίδια αν δεν τ' αγαπάς”, έτσι λέει ένα σύγχρονο τραγούδι της εποχής μας, κρύβοντας μέσα στους στίχους του μια μεγάλη αλήθεια, ότι η αγάπη κάνει τη διαφορά στη ζωή μας, δίνει νόημα, χάρη, ομορφιά.

Ξεφυλλίζοντας αυτόν τον τόμο κάποιος που δεν αγάπησε το λαγκαδά, με τα καλά του και τα άσχημά του, μένει ψυχρός απέναντι σε μια σειρά φωτογραφιών παλιών σπιτιών, που δεν του λένε τίποτα. Όμως για κάποιον που ξέρει ν' αγαπάει, που ξέρει να ακούει τη σιωπή και να διαβάζει την ιστορία μέσα από τις εικόνες, σίγουρα θα χτυπήσει η καρδιά του πιο γοργά μπροστά σε μια κλειστή χορταριασμένη πόρτα, σ' ένα κλειστό παράθυρο με την υφαντή μεταξωτή κουρτίνα, σε μια ξώπορτα που κάποτε πέρασε τα πιο όμορφα χρόνια της νιότης του, σε μια όμορφοδουλεμένη σιδεριά κάποιου μπαλκονιού, σ' ένα χτυπημένο από τον αγέρα φουρούσι.

Αυτό το βιβλίο λοιπόν απευθύνεται σ' αυτούς που ξέρουν ν' αγαπούν και να θυμούνται, σ' αυτούς που μπορούν ακόμα να μη λησμονούν αυτούς που έχτισαν πέτρα-πέτρα τη ζωή και τον πολιτισμό μας και να μνημονεύουν τις ψυχές των μακαρίων εκείνων και αιδίων κτητόρων.

ΤΡΥΦΩΝ ΤΣΟΜΠΑΝΗΣ Δρ. ΑΠΘ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ “ΜΥΓΔΟΝΙΑ”

Ο Λ Α Γ Κ Α Δ Α Σ

«ΕΝ ΛΙΘΟΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΛΛΟΙΣ ΦΘΕΓΓΟΜΕΝΟΙΣ...»

Όσοι μπορούν να αφουγκράζονται τη σιωπή της ιστορίας και να διαβάζουν τ' αγάλματα, τις εικόνες, τις πέτρες που χτίστηκε ο πολιτισμός μας, θα βρουν πιστεύω την ευκαιρία φυλλομετρώντας τούτο το λεύκωμα, που διασώζει την αρχιτεκτονική μνήμη και τη λαϊκή κληρονομιά του λαγκαδά, ν' ακούσουν τον εκκωφαντικό λόγο της σιωπής των εικόνων που διασώθηκαν σ' αυτό τον τόμο.

Ο λαγκαδάς «εν λίθοις και μετάλλοις φθεγγομένοις...», ναι ο λαγκαδάς μέσα από την πέτρα και το μέταλλο που μιλά για την ιστορία του και την προγονική του κληρονομιά. Μια κληρονομιά που δυστυχώς είχε την τύχη κάθε κληρονομιάς που δεν κερδίζεται με ιδρώτα και δάκρυ αλλά παραδίδεται κληρονομικώς δικαίω και χάνεται.

«Θεμέλιωσα τα σπίτια μου στη μνήμη μόνος», θα γράψει ο Οδυσσέας Ελύτης, για να δηλώσει πως το κάθε λιθάρι της ζωής μας, είναι το αγκωνάρι της ιστορίας μας, της προσωπικής και της οικογενειακής μας ιστορίας, και διασώζει τη μοναδικότητα του κτήτορα θεμελιωτή και τη δυνατότητα να ριζώνει μέσα στη μνήμη.

Το καθένα απ' αυτά τα σπίτια και τα κτίρια έχει τη δική του ιστορία, έχει στα θεμέλιά του ιδρώτα, αίμα και αγωνία, έχει δική του ψυχή, δική του ανάσα, δική του ζωή, που έγιναν ένα με την ανάσα, τη ζωή και τις χαρές και λύπες των νοικοκυραίων του.

Στις ξώπορτες που τις αγκάλιαζε η αγράμπελη και το αγιόκλημα, ακούστηκαν τα πρώτα κρυφομιλήματα των κοριτσιών για την αγάπη και στα παράθυρα με την απλή ή την περίτεχνη κορνίζα που πάντα στολίζονταν από την υφασμένη σε μεταξωτό υφάδι κουρτίνα, καδράρονταν πολλές φορές η άγια μορφή της λαγκαδιανής μάνας, κυράς κι αρχόντισσας να καρτερεί αυτούς που λαχταρούσε να δεχτεί.

Η φυλλομέτρηση αυτού του λευκώματος, ως είναι λοιπόν, μια αναρρίπιση στη μνήμη, στο χρόνο και στη νοσταλγία, γι' αυτά που έφυγαν και γι' αυτά που έμειναν, εις πείσμα του χρόνου και των ανθρώπων, και εξακολουθούν να μας θυμίζουν το χθες.

Όταν ο χρόνος
αφήνει τα ίχνη του πάνω μας,
Όταν η ζωή
φεύγει μέσ' απ' τα χέρια μας
καθώς ένα ποτάμι μέσ' απ' τα δάχτυλά μας,
Όταν το παρελθόν μας έμεινε πίσω
σ' αγαπημένες γωνιές, αλάνες και σοκάκια,
που κάποτε μας κράτησαν κοντά τους,
Όταν η μνήμη και η θύμηση θολώνουν,
είτε γιατί η ζωή μας διάβηκε γοργά
είτε γιατί ένα δάκρυ πάντα θολώνει τη ματιά μας

Αυτές οι σελίδες
θα ζωντανεύουν πάντα τις μνήμες και τις θύμησης
μιας άλλης πατρίδας,
με το δικό της χρώμα,
με τη δική της αλλοτινή ομορφιά
με τις νοσταλγικές της αναπολήσεις.
Μιας πατρίδας που κάποτε ήταν για όλους μας
φωλιά
και μεις τα διαβατάρικα πουλιά της.

Λαϊκή αρχιτεκτονική Η κατοικία στο Λαγκαδά.

Ο Λαγκαδάς βρίσκεται στα βόρεια της Θεσσαλονίκης και είναι πρωτεύουσα της αντίστοιχης επαρχίας, καταλαμβάνει δε το κέντρο μιας περιοχής που παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον από ιστορική όσο και από την άποψη της οικιστικής εξέλιξης των γύρω οικισμών.

Η απόστασή του από τη Θεσσαλονίκη είναι περί τα 20 χιλιόμετρα. Το πότε χτίστηκε ο Λαγκαδάς είναι δύσκολο να απαντηθεί, πάντως η μορφολογία του εδάφους συνηγορεί ότι η περιοχή όπου σήμερα βρίσκεται ο Λαγκαδάς, μέχρι το 2000 π.Χ. σκεπάζονταν από τα νερά της λίμνης Κορώνειας, και τούτο επιβεβαιώνεται από το ότι κατά τις εκσκαφές θεμελίων και τάφρων απαντάται παχύ στρώμα λάσπης αναμεμειγμένο με όστρακα υδροβίων. Η ιστορία του χάνεται στην αρχαιότητα όπου πιθανόν ο Λαγκαδάς ήταν μια από τις μικρές πόλεις - οικισμούς της αρχαίας Μυγδονίας, που ανέπτυξαν αξιόλογο πολιτισμό μαζί με τους κατοίκους των γύρω οικισμών, της Λητής, της Ασσήρου, της Ώσας κ.λπ. Σαφή στοιχεία για την περιοχή έχουμε σε γραπτές πηγές από το 900 μ.Χ. οπότε χτίστηκαν οι εγκαταστάσεις των θερμών λουτρών.

Αργότερα συναντάμε γραπτές μαρτυρίες για το Λαγκαδά περί τον 12^ο με 13^ο αιώνα από τον Ιωάννη Σταυράκιο, χρονικογράφο της επιδρομής του Τσάρου των Βουλγάρων Ιωαννίκιου ή Σκυλογιάννη, κατά την τρομακτική επιδρομή στη Θεσσαλονίκη.

Επίσης αναφέρεται σε πρόσταγμα του Αυτοκράτορα Ιωάννη Ε' του Παλαιολόγου το 1365 καθώς και σε ένα αφιερωτήριο του Ιακώβου Ταρχανιώτου «για το παλιοχώρι του Κιουτάχη στο Λαγκαδά».

Αναφέρεται ακόμη κατά τον 13^ο αιώνα στην «Χρονική συγγραφή» του Γεωργίου Ακροπολίτου, ο οποίος μάλιστα έζησε και ένα μικρό διάστημα στο Λαγκαδά στα κτήματα της βυζαντινής αρχόντισσας κυρα-Ευδοκίας της Φιλανθρωπινής.

Ακόμη, μνεία του ονόματος του Λαγκαδά γίνεται σε έγγραφο της Μονής Χιλανδαρίου του Αγίου Όρους το 1321, το δε διάστημα μεταξύ των ετών 1341 - 1383 όταν ξέσπασε η επανάσταση των Ζηλωτών στη Θεσσαλονίκη, ο κατακουζηνός χρησιμοποίησε το Λαγκαδά ως έδρα του. Το 1430 κατελήφθη από τον Μουράτ Β' όταν βάδιζε εναντίον της Θεσσαλονίκης.

Σήμερα ο Λαγκαδάς διακρίνεται ως κέντρο της επαρχίας με σημαντική παρουσία ως κέντρο διακίνησης αγαθών, παραγωγής και εμπορίας γεωργικών προϊόντων, καθώς και ως μία από τις παλαιότερες λουτροπόλεις της Ελλάδος.

Από τη σκοπιά της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς βρίσκουμε ακόμα κάποια δείγματα της ντόπιας αρχιτεκτονικής, που διαφέρει από την αρχιτεκτονική των άλλων Μακεδονικών πόλεων.

Η αρχιτεκτονική του Λαγκαδά προσαρμόζεται με σοφία στις οικιστικές ανάγκες των κατοίκων, γνωρίζει την τεχνική της δομής και χρησιμοποιεί κατά τον καλύτερο τρόπο τα μέσα και τα υλικά που διαθέτει η περιοχή.

Αποδέχεται την παράδοση που κληρονομεί και η οποία διαμορφώθηκε από τις κοινωνικές, οικονομικές και επαγγελματικές συνθήκες της περιοχής, τις αφομοιώνει και τις περνά στο πνεύμα της εξέλιξης του τόπου.

Η λαϊκή αρχιτεκτονική της πόλης του Λαγκαδά είναι προσκολλημένη στο πατρικό χώμα, στην πέτρα και στο φυσικό τοπίο. Τα σπίτια είναι απλά και θα λέγαμε πως είναι φτιαγμένα έτσι ώστε να εξυπηρετούν απόλυτα τις ανάγκες των κατοίκων. Η κάτοψη του σπιτιού εν πολλοίς είναι γνωστή στη Μακεδονία, όμως στο Λαγκαδά διατηρεί την καθαρότητα της αρχικής μορφής που δύσκολα συναντάμε σε άλλες περιοχές. Τίποτα περιττό δεν βραίνει την μορφή του σπιτιού εσωτερικά ή εξωτερικά.

Το σπίτι είναι δεμένο με την αυλή και το δρόμο, και θα λέγαμε πως αποτελεί συνέχεια οργανική του βυζαντινού σπιτιού, που το συναντάμε και στο Μεσαίωνα, όχι μόνο στην ύπαιθρο αλλά και στη Θεσσαλονίκη.

Οι αρχιτεκτονικοί τύποι που επικρατούν στο Λαγκαδά είναι τρεις. Ο πρώτος τύπος είναι το μονόπατο, ισόγειο σπίτι, απλό και λαϊκό στην κατασκευή του, συνέχεια της αρχαίας ελληνικής κατοικίας, πλινθόκτιστο και πλατυμέτωπο. Ο δεύτερος τύπος κι αυτός μονόπατος αλλά λίγο υπερυψωμένος με υπόγειο και ο τρίτος τύπος η διώροφη κατοικία που ακολουθεί τα χνάρια της μονώροφης.

Κύριο χαρακτηριστικό των σπιτιών του λαϊκού Λαγκαδιανού τύπου είναι ο προσανατολισμός. Σχεδόν όλα τα σπίτια βλέπουν προς το νότο, όπου είναι και τα κύρια ανοίγματα του σπιτιού. Προς βοράν έχουν ελάχιστα ανοίγματα ή σχεδόν καθόλου.

Τα σπίτια είναι ισόγεια, στενόμακρα, ορθογώνια, είναι γενικά χαμηλά και έχουν μπροστά σε όλο το μήκος της νότιας πλευράς ημιυπαίθριο υπόστυλο χώρο που λέγεται χαγιάτ'. Η στέγη δίριχτη απλή, με μικρή κλίση, τόσο που χρειάζεται μερικές φορές να σκύψει κανείς για να περάσει. Το ισόγειο σπίτι έχει μόνο δύο δωμάτια τον οντά και τον μουσαφίρ' οντά, δηλαδή την υποδοχή.

Τα δυο δωμάτια επικοινωνούσαν μεταξύ τους με χαμηλό παραπόρτι. Όταν οι ανάγκες της οικογένειας μεγάλωναν τα δωμάτια χωρίζονταν μεταξύ τους με «τσιατμά» δηλαδή χώρισμα με καλαμωτή σοβαντισμένη ή με «μπαγδατί», δηλαδή χώρισμα με πήχες.

Τα ισόγεια ήταν χτισμένα με πέτρες ποταμίσιες, κροκάλες, που κατέβαζε ο ποταμός Μπογδάνας ή με «κιρπίτσια», πλιθιά που κατασκευάζονταν από χώμα της περιοχής, οι τοίχοι είχαν πάχος 0,60-0,70 μ και δένονταν με ζωνάρια-ξυλόδεσμούς από δέντρα της περιοχής κυρίως καραγάτσια.

Το πάτωμα ήταν χωματένιο, οι πόρτες χαμηλές και όταν δεν υπήρχαν παράθυρα για επαρκή φωτισμό, κατασκευάζονταν φεγγίτες στη στέγη. Σε κάθε δωμάτιο υπήρχε το τζάκι δεξιά και αριστερά στο τζάκι υπήρχαν δύο τυφλά παράθυρα που λέγονταν «καλοχρίδες».

Το βασικό γνώρισμα του Λαγκαδιανού σπιτιού ήταν όπως προαναφέρθηκε η σύνδεσή του με την αυλή, στην οποία υπήρχε η τουαλέτα (χρεία), ο στάβλος (αχούρ), ο φούρνος, η «πουγιάτα», δηλαδή το μέρος με τα παλούκια που έδεναν τα ζώα το καλοκαίρι.

Πολλές φορές η αυλή ήταν στρωμένη με πέτρες του Μπογδάνα και σχημάτιζε ένα λιθόστρωτο.

Το λιθόστρωτο αυτό καλντερίμι ήταν βασικό στοιχείο ενός σπιτιού διότι ο Λαγκαδάς ήταν μια ιδιαίτερα υγρή περιοχή και το χειμώνα ήταν δύσκολη η επικοινωνία με την αυλή. Όμως αυτό καθ' αυτό το λιθόστρωτο ήταν γνωστό στοιχείο της Ελληνιστικής παράδοσης που συναντάται ακόμα και στα ανάκτορα της Μακεδονίας. Η στέγη κατασκευάζονταν από ξύλινα δοκάρια που λέγονταν «γκριντιές», τα οποία ήταν ορατά από το ανώι (αγιαζλίκ) και κατέληγαν στην άκρη της σκεπής, αποτελούσαν δε ένα ενιαίο κατασκευαστικό σύνολο και με ιδιαίτερο αισθητικό αποτέλεσμα.

Η διώροφη κατοικία βασίζεται στην κάτοψη και στα χνάρια της μονώροφης, και βέβαια παρατηρούμε την ίδια διαδικασία εκμετάλλευσης ωφέλιμου χώρου, ανάλογα με τη διεύρυνση των επαγγελματικών ασχολιών ή των οικονομικών δυνατοτήτων της οικογένειας.

Αυτό που πρέπει επίσης να τονιστεί ιδιαίτερα είναι ο χαρακτηριστικός προστατευτικός τρόπος της κατασκευής των σπιτιών του Λαγκαδά. Θεωρούνταν χώροι ιδιωτικοί που περικλείονταν από ψηλούς τοίχους και μεγάλες ξύλινες πορτάρες, έτσι ώστε η αυλή να μην είναι ορατή από έξω. Η μόνη διέξοδος, οπτική προς τα έξω ήταν το αγιαζλίκι, το ανώι, και φυσικά αυτό ήταν το προνόμιο των ιδιοκτητών του σπιτιού. Το Λαγκαδιανό σπίτι δηλαδή διέσωζε μια αυστηρή ιδιωτικότητα, ήταν περικλειστό.

Πάνω στον παλιό τύπο του μονώροφου σπιτιού προστέθηκε όπως είπαμε ακόμα ένας όροφος. Ο υπόστυλος ημιυπαίθριος χώρος του ισογείου λέγεται «χαγιάτ» και του ορόφου «ανώι», το αρχαίο «ανώγαιον».

Το ισόγειο παίρνει τώρα θα λέγαμε φρουριακό χαρακτήρα, δεν έχει πολλά ανοίγματα παράθυρα για λόγους ασφαλείας. Ο φωτισμός γίνεται από το «χαγιάτι». Τα δωμάτια του ισογείου λέγονται «κατώγια» και επικοινωνούσαν μεταξύ τους με παραπόρτι.

Τα κατώγια, το ισόγειο και το χαγιάτι έχουν πάτωμα χωματένιο. Στον όροφο τα δωμάτια λέγονται «μουσαφίρ οντάς», «οντάς» και «τσιακμάς» και έχουν προσπέλαση από το ανώι που έχει ορθογώνιο σχήμα. Στο ανώι καταλήγει και το κλιμακοστάσιο. Η σκάλα είναι ξύλινη και ελαφριά κατασκευή και είναι μέσα στο «χαγιάτι». Ο «τσιακμάς» που λέγεται και σαχνισί, στηρίζεται σε πρόμοχθους, δηλαδή κοιλόκυρτα ποδαρικά και προεξέχει από το ισόγειο. Βλέπει πάντα προς το δρόμο και έχει συνήθως τέσσερα παράθυρα για να ελέγχει το δρόμο. Στον «τσιακμά» συνήθως αναπαύονταν, φιλοξενούσαν τους ξένους και ήταν ένας τόσο ιδιαίτερος χώρος του σπιτιού, διότι είχε αρκετό φως και δημιουργούσε ευχάριστη διάθεση.

Το ανώι φράσσονταν με κάγκελο ξύλινο (παρμάκλια) και το βράδυ έκλεινε το άνοιγμα της σκάλας με την «γκλαβανή» ένα είδος καταπακτής.

Τα πατώματα ήταν ξύλινα και το χοντρό σανίδωμα πατούσε πάνω σε χοντρά δοκάρια (γκριντιές).

Οι πόρτες και τα παράθυρα έφεραν ξύλινα πλαίσια όπως σε όλα τα μακεδονικά σπίτια, τα δε παράθυρα είχαν και σιδεριές για λόγους ασφαλείας.

Υλικά χτίστες

Οι χτίστες που έχτιζαν στο Λαγκαδά και στη γύρω περιοχή ήταν συνήθως ελληνικά συνεργεία από τη Βόρειο Ήπειρο αλλά και ντόπιοι μαστόροι. Ήταν βέβαια καθοριστική η προέλευση των συντεχνιών των μαστόρων γιατί ήταν καθοριστική και η συμμετοχή τους στη διαμόρφωση των αρχιτεκτονικών στοιχείων στην περιοχή. Ο μαστρο-Τριαντάφυλλος ήταν ένας από τους ονομαστούς μαστόρους του Λαγκαδά, όπως και ο μαστρο-Κοσμάς, οι οποίοι οργάνωσαν συνεργεία, και με ντόπιους μαστόρους, και δούλευαν στο Λαγκαδά και τη γύρω περιοχή.

Τα υλικά της κατασκευής ήταν πλίνθοι άψητοι (κιρπίτσια) από χώμα της περιοχής και πέτρες ποταμίσιες από τον Μπογδάνα. Από το ίδιο χώμα γινόταν και τα κεραμίδια τα οποία όμως ψήνονταν σε ειδικούς φούρνους που καίγονταν «καρακόβα» (βούρλα και αγριόχορτα). Το συνδετικό υλικό ήταν χώμα, νερό, άχυρο και ενίοτε ασβέστης κυρίως για τα σοβατίσματα.

Τα ζωνάρια ήταν όπως είπαμε ξύλινα από καραγάτσια ή φτελιά, δέντρα που βρίσκουμε άφθονα στην περιοχή Λαγκαδά.

Η αυλόπορτα

Η πόρτα της αυλής ήταν δίφυλλη, από λεπτές τάβλες, που δένονταν εσωτερικά με οριζόντια και διαγώνια ξύλα και καρφώνονταν με γυφτόκαρφα.

Εξωτερικά είχε σιδερένια ρόπτρα που λέγονταν χαλκάδες και βοηθούσαν στο τράβηγμα για να κλείσει η πόρτα ή χτυπούσαν το ρόπτρο για να ανοίξει ο νοικοκύρης.

Εσωτερικά ασφαλιζονταν με μάνταλο και “περάτη” δηλαδή ξύλινο δοκάρι που χώνευε μέσα στον τοίχο και ασφάλιζε την πόρτα καλά.

Οι σιδεριές των σπιτιών

Αξιζει τον κόπο να γνωρίσει κανείς ένα δείγμα από τις ωραίες σιδεριές που κοσμούσαν τα σπίτια του Λαγκαδά. Είναι αλήθεια ότι ο χρόνος φτώχυνε το αρχείο μας, γιατί γνωρίζουμε πως είχε στον τόπο μας ενδιαφέρουσες συνθέσεις, φτιαγμένες από σίδηρο, μια και ο Λαγκαδάς είχε πολλούς και καλούς μαστόρους που δούλευαν το σίδηρο με το σφυρί και το αμόνι και με τη βοήθεια της φωτιάς μας άφησαν ωραία δημιουργήματα. Δυστυχώς τα μεταλλικά στοιχεία μιας οικοδομής είναι τα πρώτα που φεύγουν και επειδή έχουν το δικό τους βάρος, είναι τα μόνα εκμεταλλεύσιμα στοιχεία μιας κατεδάφισης.

Στο λεύκωμά μας σας δίνουμε μια γεύση μόνο από την τέχνη των παλιών καλών μαστόρων, που φορές - φορές νομίζεις πως με το σίδηρο συναγωνίζονταν τα κεντήματα των λαγκαδιανών κυράδων που έπλεκαν με το τσιγκελάκι για να στολίσουν τις πόρτες και τα παράθυρα των σπιτιών τους. Κάποιες από τις σιδεριές είναι πραγματικά κομψοτεχνήματα, κεντήματα από σίδηρο, που σήμερα είναι δύσκολο να επαναληφθούν. Αλλά πάλι με την απλότητά τους και διαφορετικότητά τους έδιναν μια άλλη νότα στη Λαγκαδιανή κατοικία.

Η αρχιτεκτονική κληρονομιά του Λαγκαδά.

Δυστυχώς από την πλούσια αρχιτεκτονική κληρονομιά, σήμερα δε σώζονται παρά μόνο ένα ελάχιστο δείγμα του αρχιτεκτονικού πλούτου του Λαγκαδά.

Μόνο γύρω από την Αγία Παρασκευή και τον παλιό Λαγκαδά, μέχρι και την περίοδο των σεισμών του 1978, σώζονταν περί τα 30 σπίτια. Ο σεισμός έδωσε το τελειωτικό χτύπημα και η δανειοδότηση για ανέγερση νέων κατοικιών, εκεί όπου ο σεισμός δημιούργησε πρόβλημα, είχε ως αποτέλεσμα να κατεδαφιστούν πολλά σπίτια.

Σήμερα έμειναν μόνο οι κατοικίες Γεωργιάδη, Ζλατάνου, Βενιώτη, Κούζου, Ντόγκα και ο μύλος Γεωργιάδη που επίσης έχει ένα ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό στυλ.

Το σπίτι Βοσνακίδη που πέρασε στην οικογένεια Τανάσκου και βρίσκεται πίσω από το πρώτο Δημοτικό είναι επίσης ένα χαρακτηριστικό δείγμα, μιας νεώτερης αρχιτεκτονικής πρότασης, που καθιερώθηκε περί το 1900 από τον αρχιτέκτονα Παιονίδη, ο οποίος σχεδίασε και έχτισε τα λουτρά Λαγκαδά, το Α' Δημοτικό, την παλιά Εθνική Τράπεζα και το παλιό Διοικητήριο του Λαγκαδά, και θα λέγαμε πως επηρέασε αρχιτεκτονικά αρκετές μονοκατοικίες που χτίστηκαν αργότερα.

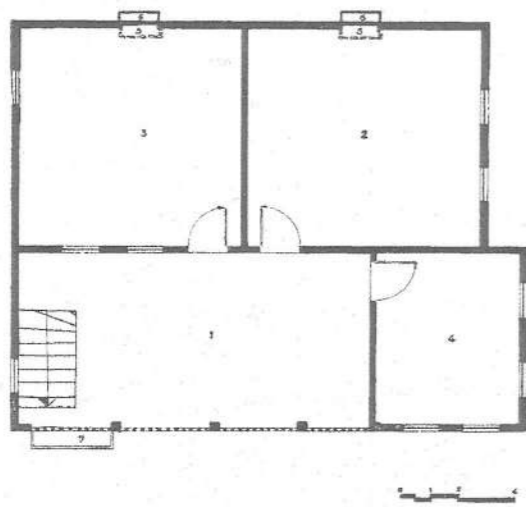
Από τα παλιά χάνια του Λαγκαδά σώζονται κάποια στοιχεία από το χάνι του κλήμη στην πλατεία Λαγκαδά στο χώρο που βρίσκεται σήμερα το κατάστημα κανελόπουλου.

Στο φωτογραφικό λεύκωμά μας θα δούμε σπίτια που φανερώνουν την οικονομική επιφάνεια των ανθρώπων, την επαγγελματική τους ενασχόληση και κτίρια όπως το Διοικητήριο, τα σχολεία, το Γυμνάσιο, τα λουτρά που ξεφεύγουν από το πλαίσιο της γνωστής Μακεδονικής Αρχιτεκτονικής και έχουν έναν νέο αρχιτεκτονικό - αστικό χαρακτήρα.

Επίσης σπίτια που αντέγραψαν τον τύπο των παλιών σπιτιών του Λαγκαδά ή άλλα που επηρεάστηκαν από τις νεώτερες αρχιτεκτονικές προτάσεις των αρχών του 20^{ου} αιώνα, όπου καταργείται πλέον το περίκλειστο Λαγκαδιανό σπίτι και γίνεται ένα άνοιγμα της κατοικίας προς τα έξω, με παράθυρα και μπαλκόνια που βλέπουν στον δρόμο.

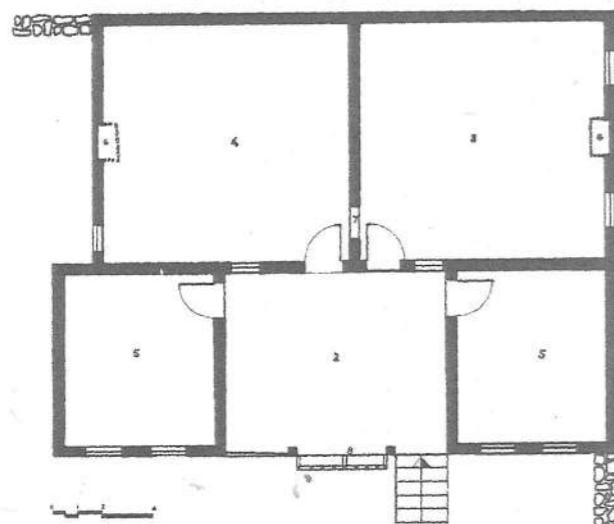
Όλα όσα συγκεντρώσαμε εδώ είναι μια προσπάθεια έξι περίπου χρόνων και αρκετής έρευνας.

Ευχαριστούμε και πάλι θερμά όσους συνέβαλαν σ' αυτή την έρευνα και την παρουσίαση του υλικού μας.

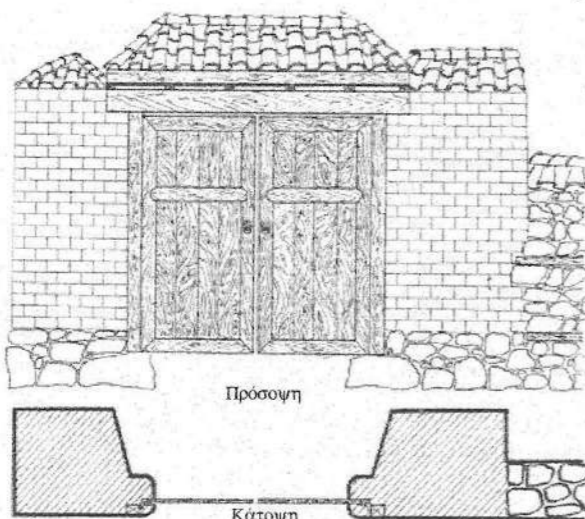
Πίν. 4. Διώροφο σπίτι Ίωάν. και Άντ. Ντόγκα

1. Άνάι	3. Ούντάς	5. Ούτζιάκ' (τζάκι)	7. Νιροχούτς
2. Μουσαφίρ' ούντάς	4. Τσιακιμάς	6. Μπατζιάς (καπνοδόχος)	

Πίν. 6. Κάτοψη μονώροφου σπιτιού με υπόγειο του Στόγιου Μύρβαλη

1. Αύλη	3. Μουσαφίρ' ούντάς	5. Ούντουδια	7. Παραπόρτ'
2. Χαγιάτ'	4. Ούντάς	6. Ούτζιάκ' (τζάκι)	8. Νιροχούτς

Πίν. 7. Αύλοπορτα Λαγκαδιανού σπιτιού

ΠΗΓΗ: ΑΠΟ ΤΟ
βιβλίο του
ΝΙΚ. ΚΟΣΜΑ
Ο ΛΑΓΚΑΔΑΣ

Langadas is found in north Thessalonica and it is capital of corresponding province, it occupies the centre of region that presents big interest from historical as from the opinion of built-up development of around settlements.

His distance from Thessalonica is about 20 kilometres. When Langadas is built it is difficult to answered, in any case the morphology of soil speaks that the region where is today found the Langada's, up to 2000 B.C. they were covered by lake Coronia's waters, and this it is confirmed from that at the excavations of foundations and ditches is founded thick layer of mud mixed with shells aquatic. His history is lost in the antiquity where likely Langadas was one from the small cities - settlements of ancient Migdonia, that developed appreciable culture with the residents of around settlements, Liti's, Assiro's, Ossa's etc. Explicit elements for the region have in written sources from the 900 A.C. therefore built installations of hot Baths.

Later we meet written testimonies for Langada between 12° and 13° century from John Stavrakio, columnist of Raid of Czar of Ionnikou's or Skilogianni's Bulgarians, at the scary raid in Thessalonica. Also it is reported in command of Emperor John E' of Palaiologou in 1365 as well as in Jacob Tarhanioti's special edition "for the old Kioutahi's village in Langada".

It is reported still at the 13° century in the "Time writing of" George Akropolitou, which in deed lived and one small interval in Langada in the properties of Byzantine sovereign dame Evdokia's of charities.

Still, indication of name of Langada becomes in document of Hillandari's Abbey of Saint Athos in 1321, the interval between the years 1341 - 1383 when burst out the revolution of Ziloton in Thessalonica, Katakouzinos used Langada as his base. In 1430 were occupied by Mourat B' when it walked against Thessalonica.

Today Langada's is distinguished as centre of province with important presence as centre of distribution of goods, production and marketing of agricultural products, as well as one of the older water baths of Greece.

From the viewpoint of architectural heritage we still find certain samples of local architecture that differ from the architecture of other Macedonian cities.

Langada's architecture is adapted with wisdom in the built-up needs of residents, knows the technique of structure and it uses at the better way the means and the materials that allocates the region.

It accepts the delivery that inherits and which was shaped from social, economic and professional conditions of region, him absorbs also him passes in the spirit of development of place.

The popular architecture of city of Langada is attached in the fatherly earth, in the stone and in the natural landscape. The houses are simple and we would say that they are made so as to serve absolutely the needs of residents. The ground plan of house mainly is acquaintance in Macedonia, however in Langada maintains the cleanliness of initial form that we with difficulty meet in other regions. Nothing unnecessary does not burden the form of house internal or externally.

The house is tied up with the courtyard and the street, and we would say that it is the continuation of organic the Byzantine house, that is also met in the Middle Age, not only in the countryside but also in Thessalonica.

The architectural types that prevail in Langada are three. The first type is the one-storeyed, house on a level with the ground, simple and popular in his manufacture, continuity of ancient Greek residence, built with plinth and with wide front side. The second type one-storeyed too but little higher with underground and the third type the two-storeyed residence that follows the footprints of one-storeyed.

Main characteristic of houses of popular Langada's type is the orientation. Almost all the houses see to the south, where they are also the main openings of house. To North they have almost minimal openings or by no means.

The houses are on a level with the ground, oblong, rectangles, they are generally low and they have front in all the length of southern side semifield propping up space where is said hagiata (roofed verandah). The roof was simple, with small bent, so much that it needs sometimes bends no one in order to it passes. The house on a level with the ground has only his two rooms' ontas (room) and mousafir onta (guest room), that is to say the reception.

The basic trait of Langada's home was as was mentioned before his connection with the courtyard, in which existed the toilet, the stable, the oven, the "pougiata", that is to say the part that they tied up the animals the summertime.

Many times the courtyard was set with Stones of Bogdana and shaped a paving.

This paved cobbled road was basic element of house because Langada's was a particularly humid region and the winter was difficult the communication with the courtyard. However this paving was known element of Hellenistic delivery that is even met in the palaces of Macedonia.

The two-storied residence is based on the ground plan and on the footprints one-storeyed, and of course observes the same process of exploitation of beneficial space, depending on the enlargement of professional occupations or economic possibilities of family.

what should also it is stressed particularly is the characteristic protective way of manufacture of houses of Langada. They were considered spaces private that were encompassed by tall walls and big wooden doors.

The floors were wooden and the fat planking stepped on thick beam.

The doors and the windows brought wooden frames as in all the Macedonian houses; the windows had also iron covers for reasons of safety.

Materially - builders

The builders that built in Langada and in the around region were usually Greek garages from the Northerner Continent but also local craftsmen. Was of course decisive the origin of guilds craftsmen because was decisive and their attendance in the configuration of architectural elements in the region. Craftsman-Triantafillos he was one from most famous craftsmen of Langada, as well as craftsman-Kosmas, that organised garages and with local craftsmen and they worked in Langada and the around region.

The architectural heritage of Langada

Unfortunately by the rich architectural heritage, they are today not saved only that a minimal sample of architectural wealth of Langada.

Only round the church of Saint Friday and the old Langada, until the period of earthquakes 1978, they were saved about 30 houses. The earthquake gave the final blow and the lending for construction of new residences, there where the earthquake created problem, had as result to be demolished a lot of houses.

Today remained only the residences of Georgiadi, Zlatanou, Venioti, Kouzou, Dogka and Georgiadi's mill that also has one particular architectural style.

Vosnakidi's house that passed in the family Tanaskou and is found behind the 1st public school is also a characteristic sample, a newer architectural proposal, that was established around 1900 from the architect Peonidi, which drew and built the water baths of Langada, the 1st Public school, the old National Bank and the old Headquarter of Langada and would say that it influenced architectural enough detached houses that built later.

By old inns of Langada are saved certain elements from the inn of Klimi in the square of Langada in the space where is found today Kanelopoulou's shop.

In our photographic album we will see houses that reveal the economic surface of persons, their professional pastime and buildings as the Headquarter, the schools, the High school, the Baths that they escape from the frame of known Macedonian Architecture and have a new architectural - urban character.

All that we assembled here are an effort of six roughly years and enough research.

We thank once again hotly those who they contributed in this research and the presentation of our material.

Ο Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου

Ναός κοιμήσεως της θεοτόκου, δυτική και νότια άποψη

Ο Ναός της Αγίας Παρασκευής ΝΑ και ανατολική άποψη

Παρεκκλήσιο των Αγίων Αναργύρων (1955)

1^ο Νηπιαγωγείο 1930

Α' Δημοτικό σχολείο (θεμελιώθηκε το 1911).

Β' Δημοτικό σχολείο

Γ' Δημοτικό σχολείο

Γυμνάσιο Λαγκαδά

Η παλιά γέφυρα , (ανατινάχθηκε το 1944)

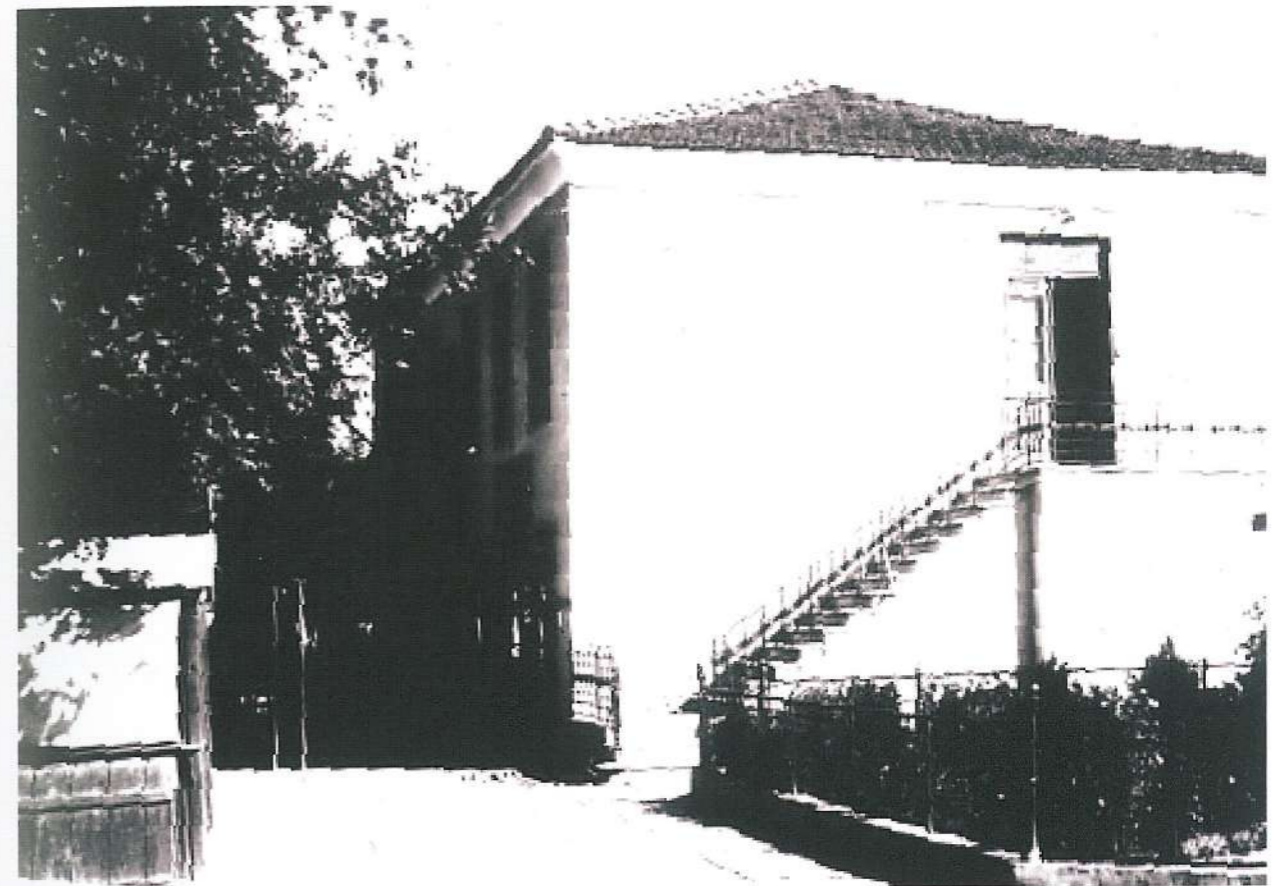
Τα λουτρά γύρω στα 1890

Αποψη των λουτρών περί το 1920

Το ξενοδοχείο των λουτρών(1950)«Αλεξάνδρειον μέλαθρον Βαλκανικής»

Το παλιό Δημαρχείο 1940

Το Διοικητήριο - Δημόσιο Ταμείο

Μια άποψη της οδού Μεγ. Αλεξάνδρου

Η διασταύρωση στο σπίτι του Γεωργιάδη

Άποψη της οδού Λουτρών

Η πλατεία με την τουλούμπα

Τα ψαράδικα (σημερινή Δημοτική αγορά)

Κατοικία Δήμου (πλατεία Λαγκαδά)

Η οδός 27^{ης} Οκτωβρίου

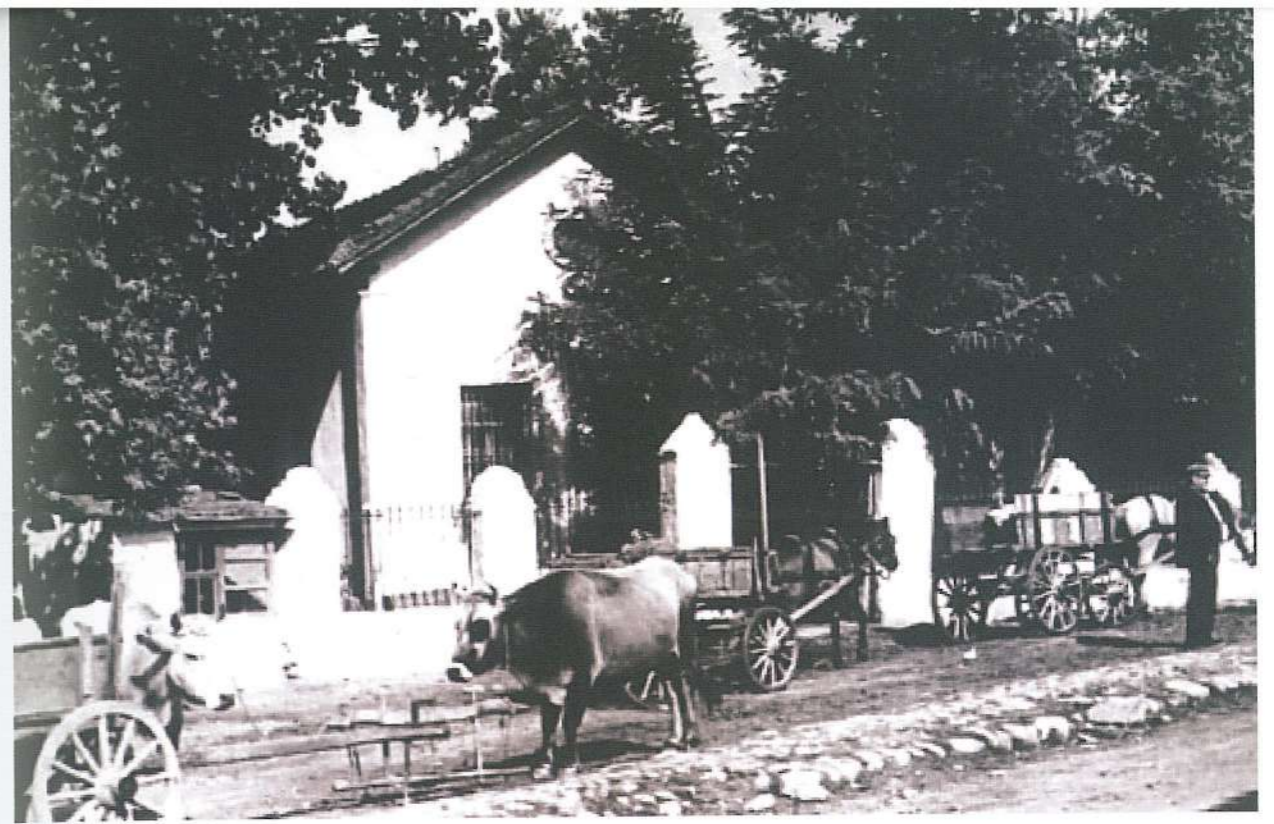
Αποψη της οδού λουτρών από την Αγροτική Τράπεζα

Καφενείο Πέικου (1911)

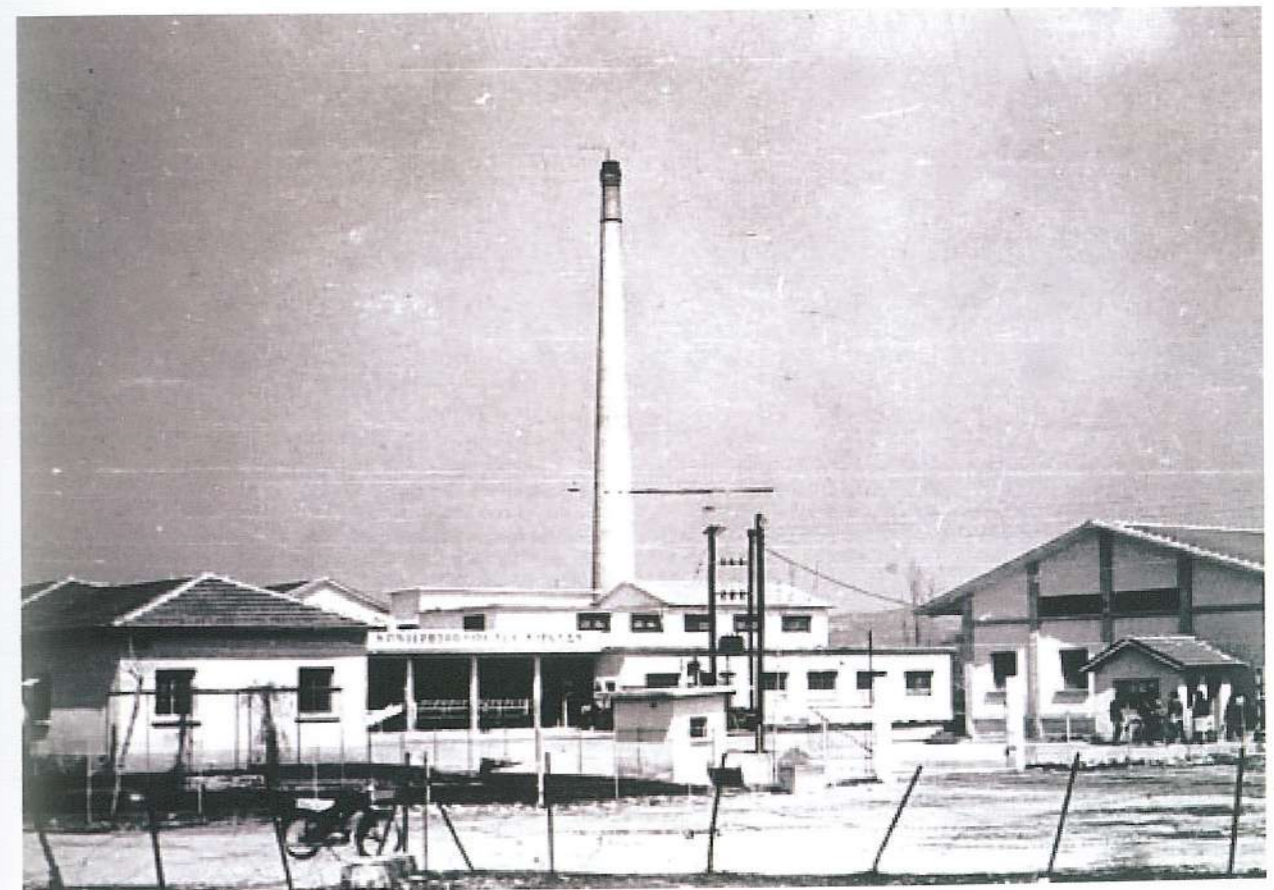
Καφενείο Πετρίδη

Μύλος Γεωργιάδη

Η οδός Μπιζανίου

Το κονσερβοποιείο Λαγκαδά

Το πανδοχείο ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Οικία Κελέση

Αποψη κατοικίας Κελέση

Κατοικία Καλογερόπουλου

Αποψη κατοικίας Απ. Δρεμλή

Κατοικία Δρεμλή

Κατοικία Χαρίτου

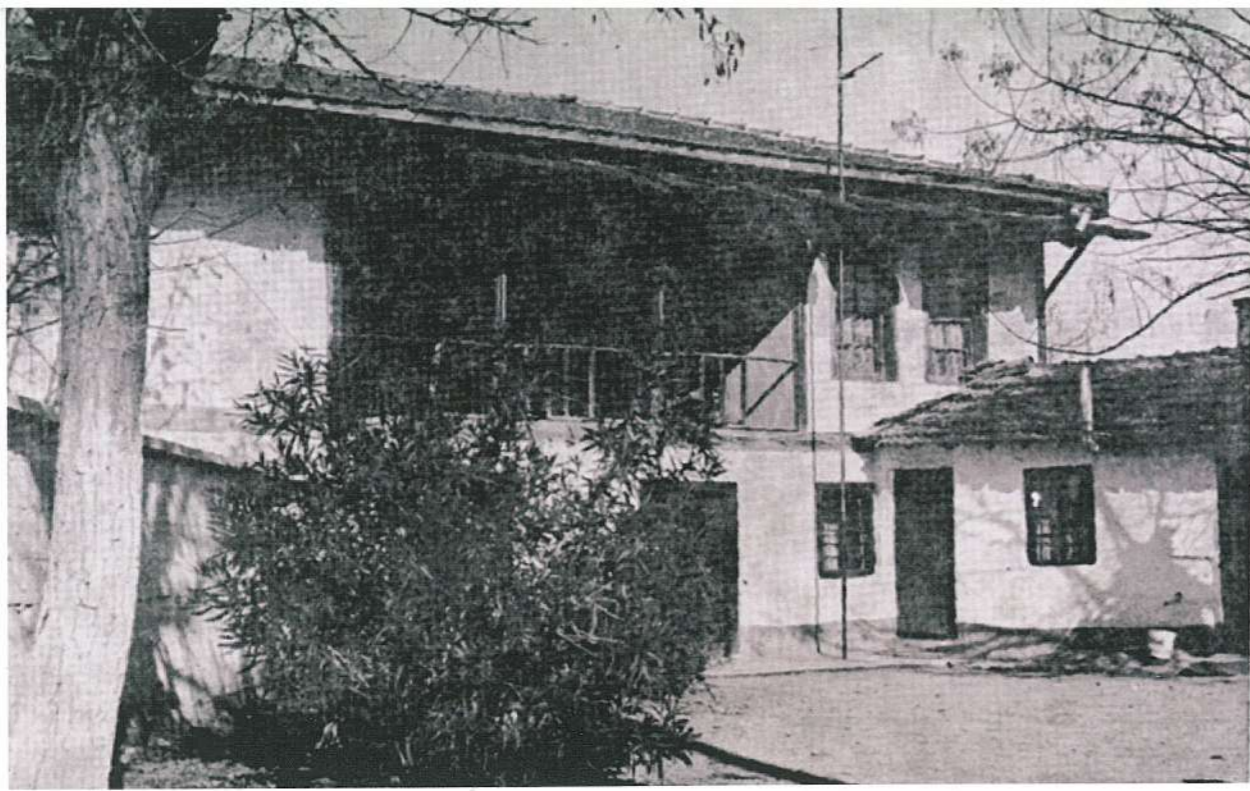
Κατοικία Παναγιωτόπουλου

Κατοικία Γανωτή

Κατοικία Σωκράτη Δρεμλή

Κατοικία Ν. Ουζούνη

Κατοικία Μήτσιου (οδός Μπιζανίου)

Κατοικία Βοσνακίδη επί της Π. Μελά

κατοικία Ζλατάνου

κατοικία Καρατζόγλου

Κατοικία Δόγκα (27^{ης} Οκτωβρίου)

Κατοικία Κούζου

Κατοικία Βενιώτη

Κατοικία Βενιώτη (εσωτερική άποψη)

Κατοικία Α. Σισκου - Παπαρίζου

Κατοικία Παντίρη

κατοικία Γεωργιάδη

κατοικία κατσιβελή

κατοικία Γιάντσου

Κατοικία Αχ. Δορβατζίκου

Κατοικία Βοσνακίδη (Τανάσκου)

Κατοικία Γ. Τσακάλη

Κατοικία Μήλιου

Κατοικία Ε. Σίσκου (Καφέ Μονόγραμμα σήμερα)

Κατοικία Θεόδωρου Παπαδόπουλου (φωτογράφου)

Κατοικία Τανάσκου (οδός Ν .Παπαγεωργίου)

Κατοικία Αγγ. Χατζησαββα - Χρυσάφη

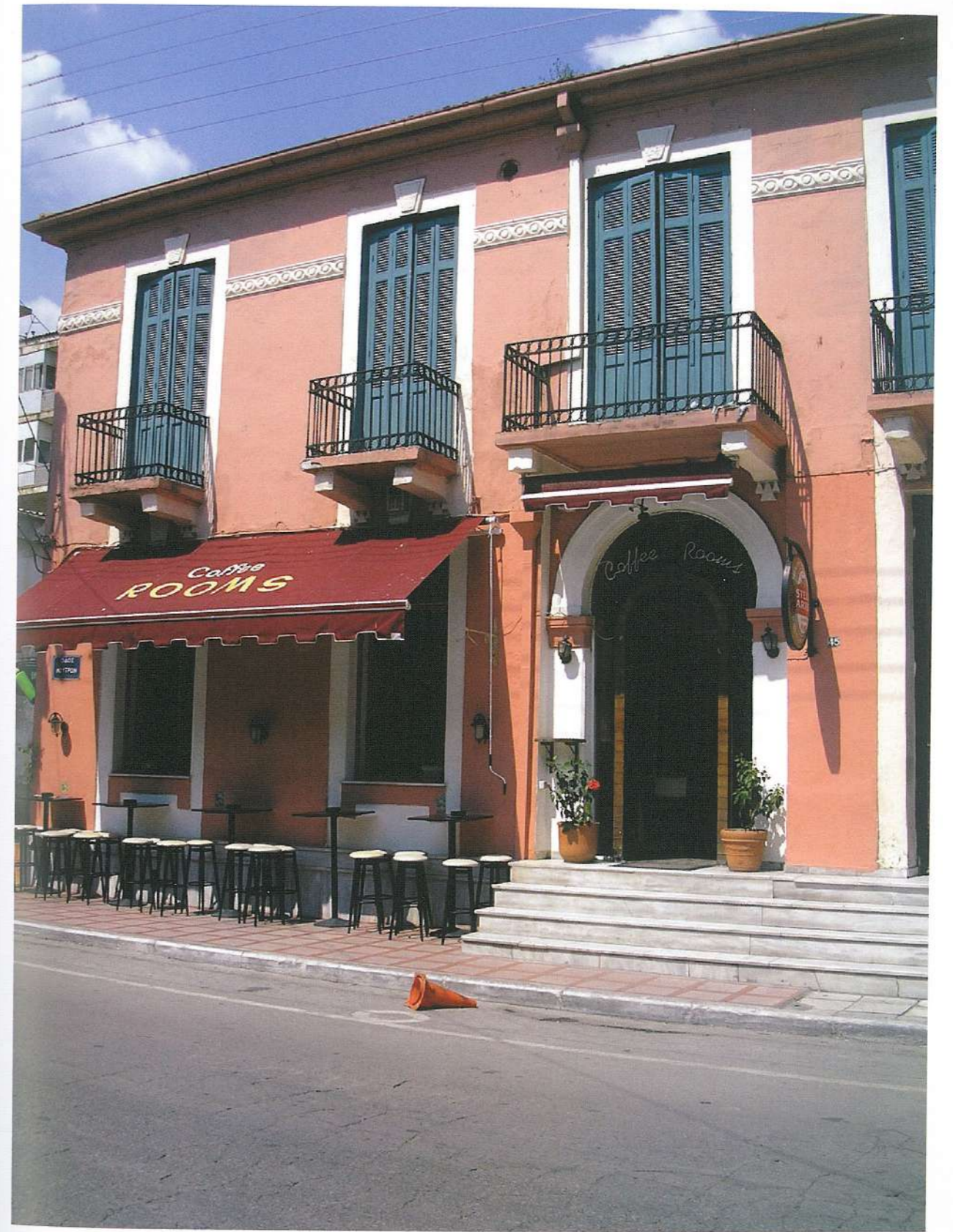
Κατοικία Στ. Παπαχαρίτου

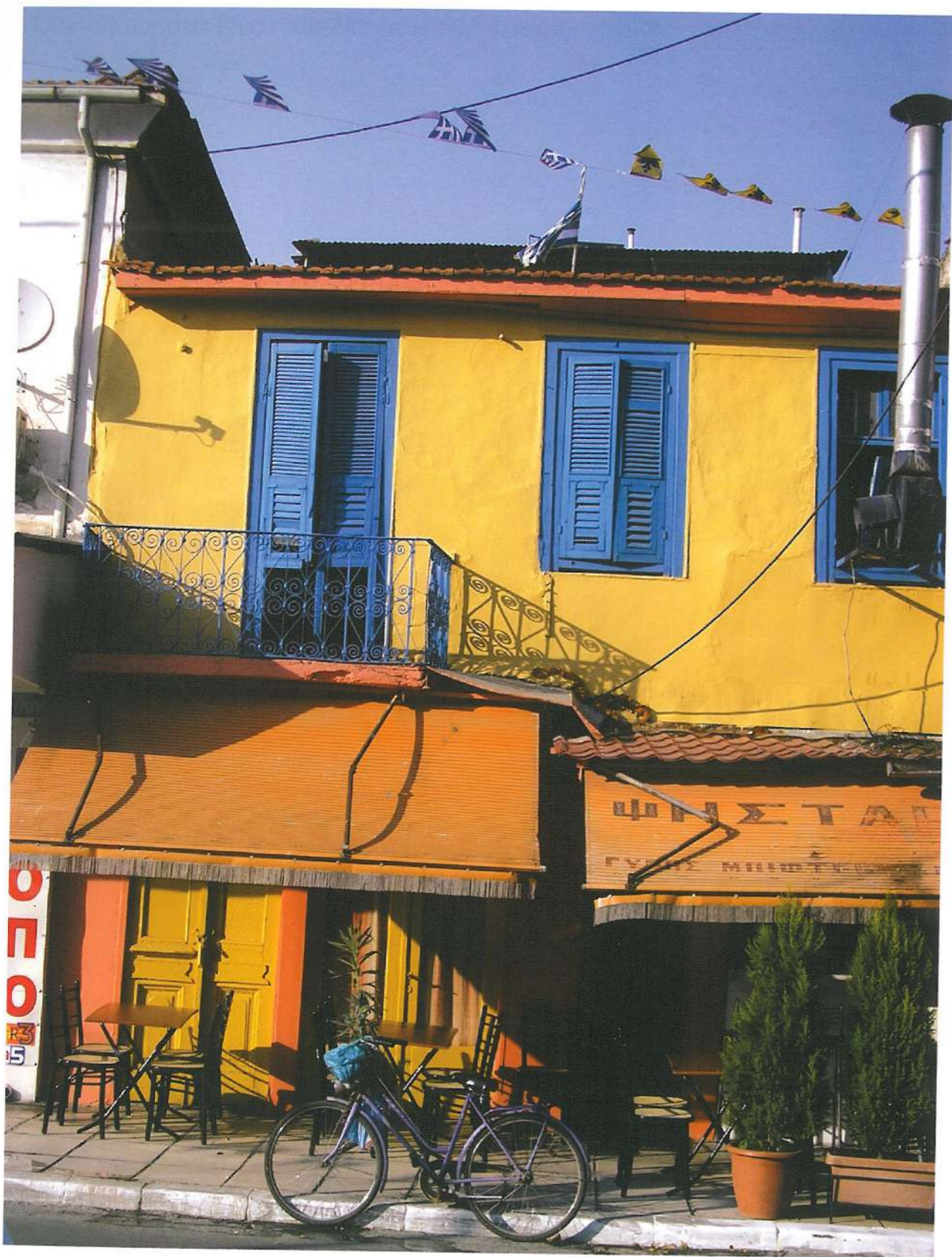
Παντοπωλείο Κονταξή

Κατάστημα Δ. Δεμερτζή

Πρώην Ξενοδοχείο Γκέλιου

Κατοικία Καλαθά

Κατοικία Γρόλιου

Κατοικία Ασλανίδη

Κατοικία Αρ. Σίσκου

πεζόδρομος της Εκκλησίας Κοιμ. Θεοτόκου

οικία Μπαλόγλου

Λεπτομέρεια οικίας Ζλατάνου

Εξώπορτα της οικίας Ζωγράφου

Εξώπορτα οικίας Δορβατζικά

Εξώπορτα οικίας Α. Καραγιοβάνη

Εξώπορτα οικίας Βαφειάδη

Εξώπορτα οικίας Παπαχαρίτου

Εξώπορτα οικίας Αγ. Χατζησάββα

Εξώπορτα οικίας Μπίλλη

Εξώπορτα οικίας Μύρβαλη

Λεπτομέρεια οικίας Καλαθά

Σιδεριά εξώπορτας οικίας Λάτσου

Σιδεριά εξώπορτας οικίας Ν. Αθανασιάδη

σιδεριά εξώπορτας οικίας Ν . Αθανασιάδη

σιδεριά μπαλκονιού οικίας Καρατζόγλου

σιδεριά οικίας Α. Σίσκου

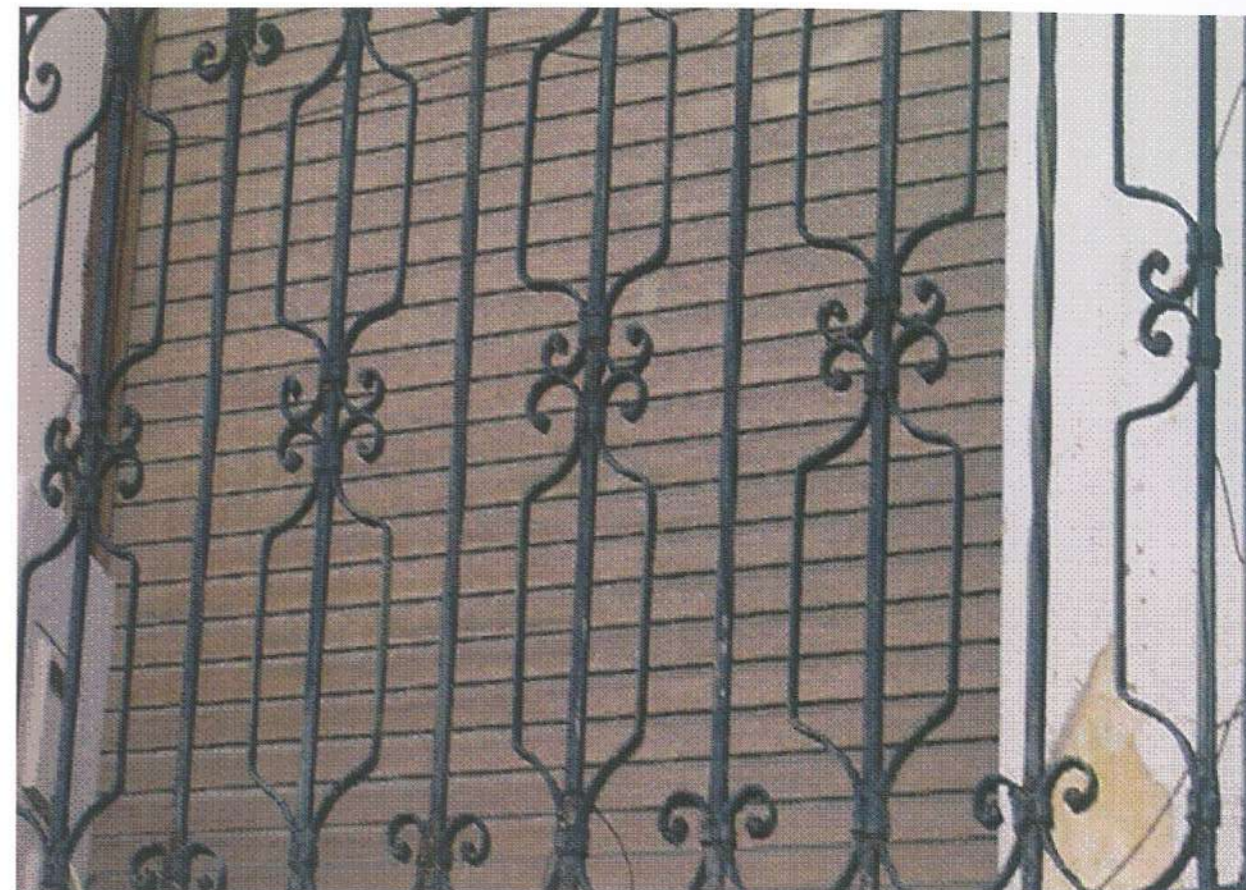
σιδεριά οικίας Ε. Σίσκου (Μονόγραμμα)

Μπαλκόνι οικίας Κούζου

Μπαλκόνι οικίας Παντίρη

Σιδεριά μπαλκονιού "Ξενοδοχείου Παρισίων" Καραγεωργίου

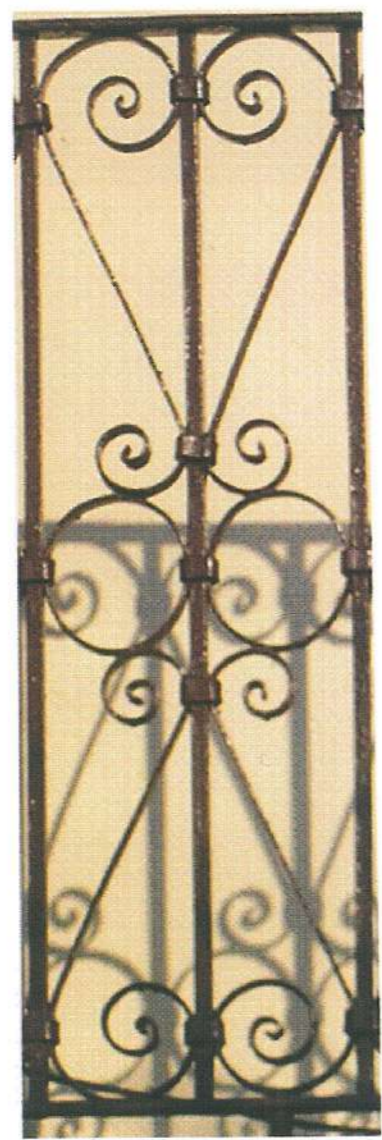
Σιδεριά μπαλκονιού οικίας Βοσνακίδη - Τανάσκου

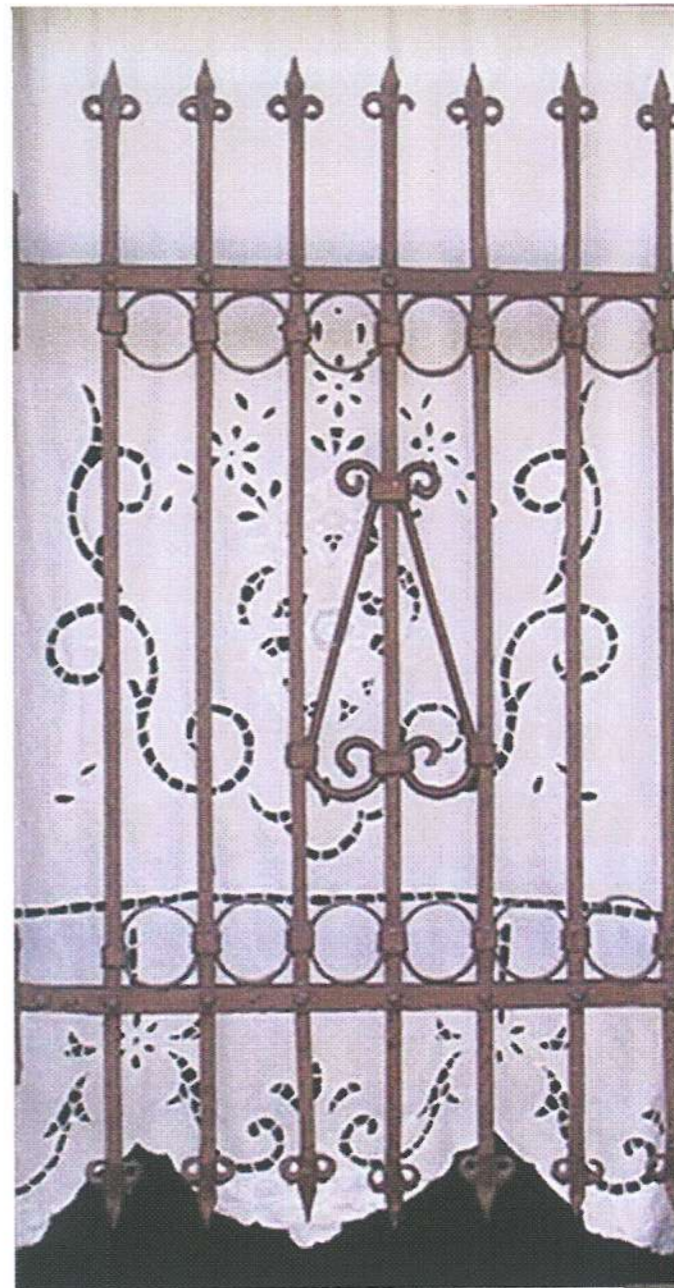
Διακοσμητική σιδεριά βιβλιοπωλείου χρυσαφίδου

Διακοσμητική σιδεριά πόρτας δορβατζικά

Διακοσμητική σιδεριά μπαλκονιού βαφειάδη

Σιδεριά εξώπορτας βαφειάδη

Σιδεριά

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βασδραβέλλης Ι.Κ.: Ιστορικά αρχεία Μακεδονίας, Α' Αρχείον Θεσσαλονίκης
Θεσσαλονίκη 1952
- Γεωργιάδης Ηλίας : « Ανθεμούς» (Λαγκαδάς), Μακεδονικόν Ημερολόγιον του
εν Αθήναις Συλλόγου των Πανμακεδόνων, έτος Γ' 1910
- Ηλιάδης Β. : «Αδάμ», Ιστορικά -λαογραφικά, Θεσσαλονίκη 1970
- Καρτσιώτης Μιχ. : « Τα Πετροκέρασα» Ιστορικά - λαογραφικά,
Θεσσαλονίκη 1976
- Κοσμάς Νικ. : Ο Λαγκαδάς, Ιστορία - λαογραφία έκδ. ΕΜΣ,
Θεσσαλονίκη 1968
- Μέγας Γ. Α. : «Θρακικαί οικήσεις», λαογραφία, ΚΣΤ' 1969
- Μέρτζιος Κ.Δ. : Μνημεία Μακεδονικής Ιστορίας, Θεσσαλονίκη 1947
- Παπαγεωργίου Απ. : «Η Αρχαία Μυγδονία» ιστορία-γεωγραφία, πολιτισμός.
Θεσσαλονίκη 1988
- Σιώρης Ι. : Λουτροπόλεις της Ελλάδος, Μακεδονικόν Ημερολόγιον
Αθήναι 1908
- Τσομπάνης Τρ. : «Λουτρά Λαγκαδά», Λαγκαδάς 2007